

Őshonos állatok tartásának gyepre alapozása

Mindenek előtt a gazdasági állatfajok egyes fajtáinak, változatainak őshonos voltát kell tisztáznunk. Az állattenyésztésben őshonosként azokat a fajtákat soroljuk be, amelyek az adott területen uralkodó körülmények (tartási, takarmányozási) között alakultak ki, ebből következően a nemesített vagy a kultúrfajtákhoz képest edzetlenebbek, igénytelenebbek, ellenállóbbak. Azonban a szerény igények általában alacsony termelőképességgel, hozamokkal párosulnak. A hazánkban jellemzően tartott régi háziállatfajtákat sok esetben az őshonos jelzővel illetjük. Ezen régi állatfajták közül csak néhánynak van a gyephasználatban szerepe, a többinek faji sajátosságok, igényesség, alacsony állománylétszám vagy átalakult tartástechnológiai jellemzők miatt a gyepeken vagy nem is volt vagy már nincsen szerepe.

Az őshonos kérődző állatfajták és egyes lófajták gyepterületekhez való kötődése Magyarország földrajzi, fekvési körülményeinek köszönhetően elvitathatatlan. Az 1. táblázatban a Magyarországon védelemben részesülő állatfajok és fajták láthatók, a táblázat a védett baromfi és kutyafajtákat nem tartalmazza.

Az ember évszázados szelekciós munkája, valamint több évtizedre visszavezethető nemesítő tevékenysége révén a gazdasági állatfajok genetikai sokfélesége lecsökkent. A termelőképességük jelentősen növekedett, azonban az intenzív terme-

azonban meg kell jegyezni, hogy a fajta jellegéből, tulajdonságaiból adódó termelő tulajdonságokat csak megfelelő legelőkön vagy kiegészítő takarmányozás mellett érhetjük el, silány körülmények között magasabb termelést nem várhatunk tőlük. A

Az utóbbi évtizedekben a természetvédelem elsődleges törekvései közé tartozik az ökoszisztémák, biotópok védelme, melyben egyre nagyobb szerepet szánunk az őshonos állatfajtáknak. Így a rideg tartáshoz, a védett és védendő területekhez jól alkalmazkodott fajták a természetvédelem aktív szereplői lettek újra. A füves területek, mint élőhelyek évi rendszeres kezelésekre, hasznosításra szorulnak, elkerülve ezzel a természetes, negatív szukcessziós folyamatokat. A legelő állat a területek kezelésben, hasznosításában elengedhetetlen. A legeléssel a növényi összetételt, a fű magasságát változtatja meg a legeltetett állomány. Egyes védett madár-, lepkefajok, egyéb rovarok érzékenyek a fű állomány sűrűségére és a fű magasságára (a bíbic, ugartyúk, sziki pacsirta, pl. a rövid fűvű területek talajon fészkelő madara). A hagyományos fajtáink legeltetése során a területek egyes részeit különbözőképpen legelik, le, így a fűállomány magassága és összetétele mozaikossá válik, amely több, eltérő igényű állat és növényfajnak nyújt élőhelyet. A legeltetés során az alul- vagy túllegeltetést mindig el kell kerülnünk. Főként a túllegeltetés hatására alakulnak ki gyomos foltok a legelőn, alullelegeltetés-

1. táblázat: Hazánkban védett állományok

Forrás: Tózsér-Bedő (2003): Történelmi állatfajtáink enciklopédiája

Állatfaj	fajta
Szarvasmarha	magyar szürke
Ló	Shagya arab
	lipicai
	gidrán
	nóniusz
	mezőhegyesi félvér
	kisbéri félvér
	muraközi
Sertés	mangalica
Juh	racka
	cigája
	cikta

lésre képes, döntően egyhasznú kultúrfajták igényessége növekedett, a technológiai tűrőképessége, betegségekkel szembeni ellenállóképessége lecsökkent. Az őshonos, védett állatfajták fenntartásával, legeltetésével ezt a kedvezőtlen állapotot, hatást tudjuk mérsékelni, ugyanis ezek az állatfajták köztudottan sokkal kevésbé érzékenyek a tartási-takarmányozási körülményekben beállt változásokkal szemben. Kevésbé érzékenyek a gyengébb minőségű takarmányozásra,

rég, őshonos fajták fenntartásával lehetőségük nyílik az állattenyésztőknek a biodiverzitás fenntartására, a természetes legelők hasznosítására, a természetvédelmi területek fenntartására, hiszen egyes területeken elengedhetetlen a legelő állat jelenléte. Fontos és egyre inkább előtérbe kerül az a szempont, miszerint ezeknek a fajtáknak a falusi vagy öko turizmusban egyre nagyobb szerepük lesz a termelésük, az állati termékeik és pusztán a látványuk miatt is.

kor, pedig kedvezünk a magasabb füvek és a bokrok elszaporodásának, mely több faj eltűnését vonhatja maga után.

A legelőterületeken fontos a szakszerűen megtervezett állatlétszám beállítása. Az állatlétszám tervezésekor figyelembe kell vennünk a gyepek hozamát, regenerációs képességét, természetvédelmi területeken a talaj sérülékenységét és az egyéb védett természeti értékek speciális igényeit is. Ezeknek a szempontoknak a figyelembe vételével évről évre más és más állatlétszámot kell a területre kihajtani és a legeltetést végrehajtani, mivel az évek folyamán az ökológiai viszonyok változatossága miatt eltérő hozamokkal kell számolnunk. Más és más igényeket támaszt egy sziki, egy homoki gyepek, de a sík vagy dombvidéki gyepek is a legeltetéses használat mellett szemben. Homoki gyepeken, pl. a nagytestű legelőfajok (szarvasmarha, ló) talaj-sérülést, eróziót okozhat, ezért kíméletes legeltetést kell rajtuk folytatni, lehetőség szerint juhokkal vagy növendékekkel.

A következőkben a fontosabb őshonos haszonállatfajta legeltetésben, természetvédelemben betöltött szerepét részletezem:

A magyar szürke szarvasmarhafajta főként a szikes területek legelő állata, de alkalmazható közepes vagy gyengébb vízellátottságú, de a szerkezete, típusa

miatt nem sérülékeny talajon egyaránt. A nedves vagy a nagyon laza szerkezetű talajokon taposási károkat okozhat, nagy a mozgásigénye főleg fiatal kor-

1. ábra: Juhok és kecskék együttes legeltetése

Fotó: Forgó I.

ban. Gazdaságosan tartható legelőn, értékes, jó minőségű húst termel, de a növekedési erélyek kicsi, lassan növekvő, későn érő fajta. Turisztikai szempontból is értékes. Takarmányozása áprilistól novemberig legelőre alapozható, a takarmányozásának elsődleges szempontja az olcsóság, amely a nyári időszakban kizárólag a legelőn történik, kiegészítés nélkül. A legelési időt ne korlátozzuk, a kisülési időszakban a takarmányfelvétel ideje meghosszabbodik. Ősi időszakban az alternatív, alkalmi legelő, mint kukoricaszár legeltetésével a legelési szezonja hosszabbítható.

A hortobágyi racka juh a szarvasmarhával szemben sokkal

kisebb testtömeggel rendelkezik, ezért bármilyen szárazabb, érzékeny talajú legelőn alkalmazható lehet. Nagyobb, elkerített szakaszokon egész nyáron

át kihelyezve a terület hasznosítása állandóvá tehető, mivel a fajta igénytelen. Tartása teljes mértékben legelőre alapozható, nem zavarja a szélvihar és a havas eső sem, télen szinte megelégszik egy fészettel, ahol tavaszra a bányát megéli. Gazdasági szempontból a tartása nem túl perspektivikus, hiszen viszonylag gyors növekedése ellenére nem alkalmas sem hús, sem tej termelésére. Jelentősége az idegenforgalomban, turizmusban, a népi, paraszti jellegű tárgyak, (suba, szarv) készítésében van. A gyimesi rackának Erdélyben van nagyobb jelentősége. A kosok csigaszzerűen csavarodott szarva lényeges különbség a hortobágyi változattól, igénytelensége, legelőre alapozottsága hasonló.

A cigája juh fajta a rackához hasonlóan inkább a szárazabb gyepek legeltetésében jelentős, de a rackánál igényesebb fajta. Gazdasági szempontból sokkal értékesebb, nagyobb a növekedési erélye, báránya így hús-

termelésre alkalmas. Az anyák tejtermelése viszonylag magas (50-150 kg/laktáció), ami a tej célú használatot is lehetővé teszi. Turisztikai jelentősége az előző fajtáknál kisebb.

Az őshonos juh fajták takarmányozását napjainkban alapvetően a tartásuk célja és a rendelkezésre álló legelőterületek határozzák meg. Minden juh fajtánk alap takarmányát a legelő adja. A racka takarmány-kiegészítést a termékenyítés és az ellés előtt kap. A cigája tejtermelésre használt egyedek a tejelési és az előkészítési időszakban abrakkiegészítést kapnak.

A parlagi kecske a bokrosodott, erősebben leromlott, degradálódott területek legeltetésében lehet nagy jelentőségű. A kecske és juh együttes legeltetése (1. ábra) az elhanyagolt legelőterületek újbóli termelésbe állítására ad lehetőséget. A juhok és a kecskék legelési sajátosságai jól kiegészítik egymást. A juhok sajátossága, hogy lentől felfelé legelnek, a kecskék ezzel szemben fentről lefelé. Ameddig magasabban találunk fogyasztható hajtásokat, leveleket (bokrok, fák) addig azokat fogyasztják. A parlagi kecske agresszíven legel, nehézkesen lehet bekerített szakaszokon tartani. Gazdasági szempontból a jól tejelő egyedek fejésével kiegészítő jövedelemre lehet szert tenni, gidája is értékes. Idegenforgalmi jelentősége kisebb.

A lovak közül a védelmet élvező, kisebb testű hucul ló a természetvédelmi területek legeltetésben kaphat szerepet, mivel egyenletesen, nem válogatva legel. Tartása legelőn gazdaságossá tehető, hiszen kevésbé válogat és a testtömegéhez

26

képest kisebb a takarmányigénye, mint más lófajtáknak. Állományának kis létszáma miatt inkább csak elvi jelentőséggel bír.

A mangalica sertésfajta legeltetése kis területekre korlátozottan napjainkban is megfigyelhető. Főként a múltban volt

nagyobb szerepe a legeltetésének. A mangalica takarmányozásában hosszú időn keresztül a legeltetésnek és a makkoltatásnak nagy jelentősége volt (az 1900-as évek elejéig). Az uradalmi koca és süldőállományok valamint a kisbirtokosi állományoknál is a nyári legeltetés

jellemző volt, emellett minden ház körül megtermelt zöld növényt, mellékterméket kaptak a mangalicák. Napjainkban a mangalica legeltetése a legelő-kertekben, az istállóhoz közel történik, más legelőt a mangalica intenzív gyephasználata miatt nem hasznosítanak vele. A fel-

vett zöldtakarmányt minden esetben kiegészítik.

Felhasznált irodalom: Tózsér J.-Bedő S. (szerk.) (2003): Történelmi állatfajtáink enciklopédiája

Dr. Forgó István
NYF-MMK